

Společný evropský referenční rámec pro jazyky a český znakový jazyk

Andrea Hudáková – Radka Nováková

ABSTRACT:

Common European Framework of Reference for Languages and Czech Sign Language. Sign linguistics have a relatively short history of approximately 20 years in the Czech Republic. Therefore, although we have some experience in Czech Sign Language (CzSL) teaching and learning, we have no research outputs or theoretical background in this area. At present, we do not possess any know-how in CzSL assessment. *The Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment* (CEFR) could prove to be a very useful tool for us in our situation. The Czech Republic has taken part in the international project named PRO-Sign (Sign Languages and the Common European Framework of Reference for Languages. Descriptors and Approaches to Assessment) and has the opportunity to continue in this cooperation by participating in the follow-up project Pro-Sign 2. We intend to use the experience with and outcomes of these two projects in order to begin creating a CEFR for CzSL. It should be applicable mainly for CzSL as an L2 (for hearing students, parents, interpreters etc.), nevertheless it is conceivable that it could be applied to CzSL as an L1 (for Deaf children).

KLÍČOVÁ SLOVA / KEY WORDS:

CEFR, český znakový jazyk, L2, Společný evropský referenční rámec pro jazyky
CEFR, Common European Framework of Reference for Languages, Czech Sign Language, L2

ÚVOD

Dokument *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment* (CEFR) publikovaný Radou Evropy v r. 2001, resp. jeho český překlad *Společný evropský referenční rámec pro jazyky: Jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme* (SERR) publikovaný v r. 2002 má v našem lingvistickém a lingvodidaktickém prostředí už své pevné místo, a to jak ve výuce pro nás cizích jazyků, tak ve výuce češtiny jako cizího/druhého jazyka.

Cílem SERR je jednak podpořit a usnadnit spolupráci mezi jednotlivými institucemi poskytujícími jazykové vzdělávání napříč Evropou, jednak v rámci Evropy sjednotit testované kompetence a způsob jejich hodnocení a díky tomu umožnit vzájemné uznávání osvědčení o dosaženém jazykovém vzdělání (SERR, 2002). Jeho jádrem je deskriptivní stupnice s šesti referenčními úrovněmi (přičemž každá vyšší úroveň v sobě vždy zahrnuje kompetence všech úrovní nižších), které jsou od nejnižší po nejvyšší označeny A1 → A2 (uživatel základů jazyka) → B1 → B2 (samostatný uživatel) → C1 → C2 (zkušený uživatel) (SERR, 2002). Na základní, tzv. globální stupnici navazují a s různou mírou podrobnosti a specializovanosti ji propracovávají stupnice

další.¹ Škály jsou zpracovány formou tabulek a sledované entity jsou do nich zaznamenávány formou *deskriptorů*, tj. popisem toho, co žáci ve sledované oblasti v té které úrovni zvládají (srov. SERR, 2002). Z tohoto základního dokumentu poskytujícího evropským zemím a vzdělávacím institucím obecný, ale jednotný a detailní základ pro tvorbu kurikulů, sylabů a směrnic pro jazykové vzdělávání² pak vycházejí tzv. *popisy referenčních úrovní pro jednotlivé konkrétní jazyky* (RLD, 2005).

SERR A ČESKÝ ZNAKOVÝ JAZYK

V poslední době se stále hlasitěji ozývají hlasy volající po vzniku „CEFR pro český znakový jazyk (ČZJ)“. V nedávné době tento záměr podpořila i veřejná ochránkyně práv Anna Šabatová, když ve *Zprávě o šetření ve věci překážek znesnadňujících žákům se sluchovým postižením přístup ke vzdělávání a jeho poskytování* mj. uvedla:

Aby bylo možné efektivně zjišťovat znalost ČZJ, a také kontrolovat ze strany ČŠI [České školní inspekce; AH a RN], zda je úroveň znalosti pedagogických pracovníků v tomto jazyce dostatečná, je nezbytné zavést systém pro hodnocení úrovně ČZJ, např. v podobě Společného evropského referenčního rámce [...]. Doporučuji proto ministerstvu, aby v rámci operačního programu Výzkum, vývoj a vzdělávání vypsalo [...] výzvu na základní popis tzv. referenčních úrovní pro ČZJ. [...] Na tvorbě výzvy a základního popisu by se ve smyslu čl. 4 bodu Úmluvy [Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením; AH a RN] měli podílet především sami Neslyšící. Do konce programového období operačního programu Výzkum, vývoj a vzdělávání (rok 2020) by měl obdobně vzniknout rovněž podrobnější popis ČZJ (Šabatová, 2015, s. 25; graficky upravily AH a RN).

Je proto velmi pravděpodobné, že v bližším či vzdálenějším časovém horizontu k tomuto kroku dojde.

Před tím, než začnou být v tomto směru vyvíjeny jakékoli aktivity, je vhodné zamyslet se nad východisky, cíli a předpokládanými výstupy, ujasnit si, na co a jak můžeme navazovat, jak a k čemu lze popis referenčních úrovní dle SERR pro český znakový jazyk v budoucnu využívat, jaké jsou jeho limity atd. Kromě obecného rámce a popisu referenčních úrovní A1–B2 pro češtinu³ (popř. pro jiné mluvené jazyky), můžeme dále vycházet ze zahraničních zkušeností s pokusy o popisy referenčních

1 Například pro činnosti spojené se čtením (zrakovou percepcí) SERR obsahuje modelovou stupnici pro čtení s porozuměním (všeobecnou stupnici), stupnici pro čtení korespondence, stupnici pro orientační čtení, stupnici pro čtení pro informaci a pro pochopení argumentace a stupnici pro čtení pokynů (SERR, 2002).

2 „V úplnosti popisuje, co se musí studenti naučit, aby užívali jazyka ke komunikaci, a jaké znalosti a dovednosti musí rozvíjet, aby byli schopni účinně jednat. [...] Rámec také definuje ovládnání jazyka, které umožňuje měřit pokrok studentů v každém stádiu [!] učení se jazyku a v průběhu celého života studenta“ (SERR, 2002, s. 1).

3 Viz Hádková, Línek a Vlasáková (2005), Čadská et al. (2005) a Holub et al. (2005).

úrovni pro cizí znakové jazyky (viz níže) a také ze tří projektů zaměřených na neslyšící žáky a studenty, na jejichž realizaci se podíleli i řešitelé z České republiky.

Už v letech 2008–2010 byl s finanční podporou Evropské komise realizován projekt *Deaf Port* (viz *Deaf Port*: originál, © 2008–2010), jehož cílem bylo

vytvořit multijazyčné Evropské jazykové portfolio⁴ pro neslyšící a sluchově postižené (16+) and [!] Europass — jazykový pas se zaměřením na: zvýšení jejich motivace k rozvíjení, rozšiřování a obměňování řečových dovedností, pomoc zamyslet se nad jejich cíli, způsoby studia a úspěchy při studiu jazyka, rozvíjení jejich způsobilosti k nezávislému učení, určení studijních potřeb co nejkompaktněji, zajištění vhodného formátu deskriptorů a jejich adaptace, představení běžně uznávaných standardů a zajištění transparentnosti a koherence při studiu jazyků (*Deaf Port*: překlad, © 2008–2010; graficky upravily AH a RN; jazykově neupraveno).

Jednou ze sedmi řešitelských zemí byla i Česká republika (dále Bulharsko, Německo, Řecko, Litva, Rumunsko a Velká Británie), jmenovitě Západočeská univerzita (viz *Deaf Port*: Partneři, © 2008–2010). Podíl na řešení spočíval v podstatě v překladu Jazykového portfolia, jež bylo v tomto projektu „adaptováno pro potřeby studentů (16+) se sluchovým postižením“, do češtiny (ukázku viz v tabulce 1).

Není možno zde detailně analyzovat kvalitu a využitelnost tohoto počínu. Ale již z pouhých fragmentárních ukázek z Jazykového pasu, do něž si uživatelé mají zaznamenávat sebehodnocení svých jazykových kompetencí v pěti oblastech — 1. čtení, 2. psaní, 3. mluvení s lidmi (viz tabulku 1), 4. tvoření projevů a oznámení a 5. porozumění tomu, co lidé říkají —, vyplývá, že tato cesta je pro úvahy o koncepci SERR pro český znakový jazyk absolutně slepá. Zmiňme dva hlavní důvody: (a) projekt *Deaf Port* byl sice zaměřen na neslyšící uživatele, ale soustředil se na jejich kompetence v mluvených jazycích, nikoli v jazycích znakových, (b) koncepce projektu založená na paradigmatu hluchoty jako deficitu oproti normě (srov. tabulku 1) se naprosto nesuslučuje s úvahami o SERR pro znakové jazyky, protože tyto snahy jsou ze své podstaty založeny na jazykovém a kulturním pohledu na hluchotu, v němž jsou znakové jazyky vnímány jako plnohodnotné jazyky a komunikace ve znakových jazycích jako komunikace rovnocenná komunikaci v jazycích mluvených (viz Lane, 2013; Macurová, 2001; 2002, aj.), nikoli jako její alternace a/nebo doplněk či podpora.

4 Jazykové portfolio je „praktickou aplikací CEFR“ a jeho ambicí je být „oficiálním evropským dokladem o tom, jak ovládáme cizí jazyky“ (viz EJP). Jazykové portfolio, které vytváří a spravuje sám uživatel cizího jazyka, má tři složky: Jazykový pas, Jazykový životopis a soubor dokumentů a prací (*ibid.*). Zatímco SERR a popisy referenčních úrovní pro jednotlivé národní jazyky jako cizí jazyk byly vytvářeny s ohledem na dospělého žáka/studenta, Jazykové portfolio počítá s žáky a studenty různého věku, např. v ČR bylo vydáno pět verzí: pro žáky do 11 let, pro žáky ve věku 11–15 let, pro žáky ve věku 15–19 let, pro dospělé a pro studenty vysokých škol (*ibid.*). Žádný dokument však nebyl adaptován na podmínky lidí se zdravotním postižením, např. lidí neslyšících, kteří kvůli absenci sluchových vjemů nemohou vykonávat některé (např. poslechové) aktivity, a tak logicky nemohou být úspěšní v prokazování některých jazykových kompetencí.

Také zaznamenejte svůj mateřský jazyk a jazyk, ve kterém jste vyrost(a) [!]. Většina uživatelů EJP NOSP [Evropského jazykového pasu pro neslyšící a osoby se sluchovým postižením; AH a RN] jsou orálně-hluší — to znamená, že umějí hovořit, číst a psát v jazyce jejich slyšící komunity. Někteří uživatelé EJP NOSP se nikdy nenaucili mluvený jazyk slyšící komunity a jejich mateřským jazykem je znakový jazyk. Toto je třeba zaznamenat a mluvený jazyk slyšící komunity napíšete do seznamu jako cizí jazyk“ (Deaf Port: překlad, © 2008–2010, s. 4).

Dovednosti a úrovně	A1	A2	B1	B2	C1	C2
Mluvení s lidmi	Mluvení s lidmi	Mluvení s lidmi	Mluvení s lidmi	Mluvení s lidmi	Mluvení s lidmi	Mluvení s lidmi
Všichni studenti mají při studiu jazyka problémy s výslovností. Když mám další problémy způsobené tím, že jsem neslyšící nebo mám sluchové postižení, používám mnoho způsobů, abych si pomohl(a), včetně toho, že mluvčí upozorním na své problémy s výslovností, nabídnu jim opakování a budu používat speciální gesta a různé mapy, symboly, skicy [!] nebo napsaná slova. Můžu požádat o to, abych viděl(a) lidi na rty a do tváře, když mluví. Pokud jsou tyto techniky doplněním mé dovednosti mluvit, a nikoli její náhradou, pak je možné se domnívat, že jsem na psané úrovni.	Umím si jednoduše povídat o každodenních tématech. Umím klást jednoduché otázky a odpovídat na ně, když se jedná o velmi známá témata a aktivity. Umím jednat ve velmi krátkých společenských situacích s jedním mluvčím, i když obvykle nerozumím tolik, abych udržel(a) konverzaci v chodu.	Umím komunikovat při jednodušších a běžných úkolech, které vyžadují přímou výměnu informací na známá témata a aktivity. Umím jednat ve velmi krátkých společenských situacích s jedním mluvčím, i když obvykle nerozumím tolik, abych udržel(a) konverzaci v chodu.	Poradím si s většinou situací, které se vyskytnou při cestování v oblasti, kde se jazykem mluví. Umím nepřípravěně vstoupit do konverzace na známá témata, na tématech o mých osobních zájmech z každodenního života (např. hobby, práce, cestování a současně události) za podmínek, že druhá osoba přijme za své NOSP [neslyšící a osoby se sluchovým postižením; AH a RN] způsob komunikace nebo mi s nimi pomůže.	Umím mluvit s určitým stupněm plynulosti a přirozenosti, která vzniká pravidelným kontaktem s jedním nebo dvěma rodilými mluvčími. Ve větších skupinách zažívám výrazné obtíže, což můžu považovat za velmi náročné. Umím se aktivně účastnit diskusí na známá témata, zodpovídat za své názory a podložit je.	Umím se vyjadřovat plynule a přirozeně bez většího viditelného hledání výrazů. Umím používat jazyk flexibilně a efektivně ke společenským a profesním účelům. Umím precizně formulovat myšlenky a názory a obratně propojit své příspěvky s příspěvky ostatních mluvčích.	Bez námahy se účastním jakékoli konverzace nebo diskuse s jedním nebo dvěma partnery. Jsem zblhlý v idiomatických výrazech a kolokvializmech. Někdy zřetelně rozumím tomu, o čem se mluví ve větších diskusních skupinách. Umím se vyjadřovat plynule a přesně dešifrovat i nejméně odstině významů. Když mám problém, můžu se vrátit zpět a přetvořit obtížné místo tak hladce, že si to ostatní téměř neuvedomí.

TABULKA 1: Deaf Port: Příručka (© 2008–2010, s. 4) a Deaf Port: Europass (s. 10; jazykově neupraveno).

Druhým projektem v této oblasti byl projekt Distance Online Training in Sign Language (D-Signs; viz DOTSL) realizovaný v letech 2008–2010 Evropskou komisí prostřednictvím projektu Leonardo. Výsledkem projektu měly být online kurzy pro vzdělávání v britském, irském, českém, řeckém a kyperském znakovém jazyce, které měly vycházet z SERR (*ibid.*). Řešitelem pro český znakový jazyk byla tehdejší Media-téka Jazykového centra FF UK (viz Projekty 2009; Projekty 2010). Výstupy projektu však nejsou dohledatelné, a proto je nelze při tvorbě SERR pro český znakový jazyk nijak zohlednit.

Zatím posledním projektem s českou účastí byl projekt PRO-Sign realizovaný v letech 2012–2015 v rámci činnosti Evropského centra pro moderní jazyky Rady Evropy (Sign Languages, © 1994–2016). Jeho cílem bylo „to establish European standards for sign language proficiency for professional purposes, focusing specifically on sign language teaching in Deaf Studies and Sign Language Interpreting programmes“ (Leeson et al., 2016a, s. 1). Česká republika byla v tomto projektu zastoupena Ústavem jazyků a komunikace neslyšících FF UK (partnery byly dále Evropská unie neslyšících, Evropské fórum tlumočnicků znakového jazyka a zástupci — většinou z akademické sféry — z Francie, Rakouska, Finska, Belgie, Nizozemí, Itálie a Ruska; Leeson et al., 2016a). Výstupem projektu je anglicky psaná brožura se zhruba 50 stranami obecných deskriptorů SERR adaptovaných na podmínky znakových jazyků, nazvaná *Sign Languages and the Common European Framework of Reference for Languages: Descriptors and Approaches to Assessment* a webová stránka v angličtině a v mezinárodním znakovém systému⁵ (viz Sign Languages, © 1994–2016). Webová stránka se obsahově shoduje s brožurou (kvůli použití dvou jazyků, resp. komunikačních systémů — psané angličtiny a mezinárodního znakového systému — je ale stránka jinak strukturovaná) a navíc je obohacena o stručné informace o hodnocení a testování jazykových kompetencí ve znakových jazycích (*ibid.*).⁶ Výstupy tohoto projektu i zamýšleného projektu navazujícího, předběžně nazývaného PRO-Sign 2 s pravděpodobnou realizací v letech 2016–2019 a zaměřeného na popis referenčních úrovní pro vybrané národní znakové jazyky, jsou jistě pro tvorbu SERR pro český znakový jazyk naprosto zásadní, bohužel nikoli postačující (viz podrobněji dále).

Dalšími zdroji, na něž by — byť třeba i vzdáleně — mohlo být při přípravě SERR pro český znakový jazyk navazováno, jsou individuální pokusy o *popisy referenčních*

5 Mezinárodní znakový systém: „International Sign (IS) is a contact variety of sign language used in a variety of different contexts, particularly at international meetings such as the World Federation of the Deaf (WFD) congress, events such as the Deaflympics, in video clips produced by Deaf people and watched by other Deaf people from around the world, and informally when travelling and socialising. It can be seen as a pidgin form of sign language, which is not as conventionalised or complex as natural sign languages and has a limited lexicon“ (WASLI, © 2016).

6 Původně nezamýšlený, ale zásadním výstupem tohoto projektu je i zjištění, že některé postupy, přístupy a jevy, jež jsou v SERR prezentovány jako univerzální pro všechny jazyky, nejsou aplikovatelné na jazyky znakové. Podle neověřených informací proto Rada Evropy zvažuje revizi SERR, v níž by byly zohledněny tyto závěry projektu PRO-Sign, tak aby byl SERR skutečně dokumentem s obecnou a univerzální platností.

úrovni v některých národních znakových jazycích. V různé míře komplexnosti a kvality dnes existují popisy referenčních úrovní pro znakové jazyky v těchto zemích (srov. se zeměmi zapojenými do projektu PRO-Sign výše): Německo, Irsko, Velká Británie (viz BSL QED, © 2016), Nizozemí, Maďarsko, Francie (viz *Visuel: Langue des signes française*, © 2010–2014), Švédsko a Finsko. Zřejmě by bylo možné využít i výstupy z tříletého projektu SignLEF, na němž od r. 2011 spolupracovaly Španělsko, Itálie a Rakousko a jehož cílem bylo „to develop a common basis for studying the sign languages of Europe in accordance with the guidelines of the Common European Framework of Reference for Languages“ (viz OpenSign: SignLEF). Mimo Evropu byl podobný popis vypracován pro americký znakový jazyk (viz Rochester Institute of Technology).

Jak tedy postupovat při tvorbě CEFR pro český znakový jazyk? Prvním krokem by zřejmě měl být překlad výstupů projektu PRO-Sign (brožury i webové stránky) do češtiny⁷ a českého znakového jazyka. Protože se však jedná zejména o deskriptory, bylo by dále účelné „propojit“ je následně s dokumentem SERR (2002). Propojení by mělo spočívat v přizpůsobení rámce (nikoli pouze deskriptorů) českému znakovému jazyku, tj. jazyku vizuálně-motorickému bez psané formy,⁸ a následné publikaci výsledného textu v češtině a v českém znakovém jazyce. Po této „obecné fázi“ by měl následovat vlastní popis referenčních úrovní pro český znakový jazyk (nejspíše pouze úrovní A1–B2, popis úrovní C1 a C2 je v tuto chvíli v naší situaci patrně nerealizovatelný).⁹ Jakkoli se předcházející fáze jevila jako oblíbená, tato fáze je ještě mnohem komplikovanější a značně časově náročná. Problematické jsou zejména dvě okolnosti: (a) v této práci se v současné době lze opřít pouze o popisy pro mluvené jazyky (tj. jazyky existující v naprosto jiné modalitě a s psanou podobou) a dále o (intuitivní, nedokonalé, neúplné, vzájemně nekoordinované atp.) popisy referenčních úrovní pro jednotlivé cizí znakové jazyky (viz výše), (b) lingvistický výzkum a popis českého znakového jazyka byl zahájen teprve před zhruba 20 lety a dosud se zdaleka nevěnoval všem oblastem, které by bylo nutno při popisu referenčních úrovní brát v potaz.

Z výše nastíněného vyplývá, že tvorba SERR pro český znakový jazyk bude záležitostí dlouhodobou (určitě v řádu několika let) a bude vyžadovat početný a účelně koordinovaný pracovní tým složený z neslyšících a slyšících lingvistů, tlumočnicků, překladatelů, lingvodidaktiků, lektorů českého znakového jazyka, figurantů,

⁷ Brožura už do češtiny přeložena byla, viz Leesonová et al. (2016b).

⁸ Je nepravděpodobné, že výsledný materiál bude dosahovat stejné délky jako SERR (2002). Zcela určitě dojde k „výběru relevantních částí“ a teprve ty budou adaptovány na podmínky českého znakového jazyka. O jaké části textu půjde, je však v tuto chvíli nemožné odhadnout.

⁹ Popisy referenčních úrovní dosud nebyly vytvořeny pro všechny evropské mluvené jazyky a pro velkou část jazyků byly vytvořeny jen popisy některých úrovní (ELLP, 2011). Pro češtinu máme popisy pouze pro úrovně A1, A2, B1 a B2 (viz Referenční úrovně pro češtinu jako cizí jazyk). Tvorba popisů úrovní C1 a C2 se pro češtinu — zdá se — nepřipravuje: „B2 sama zpracovává zatím relativně nejpokročilejší stadium v úsilí o zvládnutí češtiny; dále se už musí postupovat s ohledem na specializaci a profesionalizaci studenta. Před touto poslední branou se B2 zastavuje; další společná cesta pro všechny nevede“ (Holub et al., 2005, s. III; graficky upravily AH a RN).

techniků atd. Nezbytné bude též jisté prostorové a technické vybavení (nahrávací ateliér, zpracovací studio, odpovídající software, dostatečné datové úložiště atp.) a finanční zázemí. Z povahy a filozofie SERR vyplývá, že *výstupy budou sloužit pro výuku českého znakového jazyka jako cizího jazyka (L2)*, tj. zejména pro výuku budoucích pedagogů, rodičů neslyšících dětí, tlumočnicků a dalších slyšících lidí učících se český znakový jazyk jako L2. V tuto chvíli však zůstává otevřených mnoho otázek, uvedme jen některé.

1. Popisy referenčních úrovní pro konkrétní jazyky jsou rozsáhlé dokumenty, např. popis pro češtinu v úrovni B2 (Holub et al., 2005) má více než 400 stránek (krátký ilustrační úryvek viz v tabulce 2). Jak moc obsáhlé a jak detailní a konkrétní mají být popisy referenčních úrovní pro český znakový jazyk (srov. tabulku 2, zejm. druhý a třetí sloupeček)? Je jisté žádoucí připravit materiál co nejkvalitnější a nejpracovanější. Zároveň je nutné nahlížet úkol realisticky. Protože vstupní podmínky jsou velmi limitující, výsledné řešení bude jistě „kompromisní“. To ale v žádném případě nemůže snižovat jeho důležitost a vést k rezignaci na kvalitu. Domníváme se, že v každém případě je potřebné položit solidní základy, na něž bude v budoucnu navazováno a jež budou dále rozvíjeny.

Jazykové funkce pro B2 a doporučené exponenty s příklady:

6 KOREKCE PŘI KOMUNIKACI

6.1 dáváme najevo, že nerozumíme

6.1.1 zdvořile	prosím?	
6.1.2	promiň/te nerozumím vám, promiň/te nerozuměl/a jsem vám	
6.1.3 málo zdvořile	cože?	
6.1.4	cože jste říkal/a?	

6.2 žádáme o zopakování celého sdělení

6.2.1	promiň/te, mohl/a bys/te to říct ještě jednou?	
6.2.2	promiň/te, mohl/a bys/te to opakovat/zopakovat?	

6.3 žádáme o zopakování slova nebo části sdělení

6.3.1	promiň/te, <i>tázací slovo</i> <i>partikule že</i>	Promiňte, kdy že to bylo? Promiň, kdo že to přišel?
6.3.2	<i>tázací slovo partikule že</i> říkal/a	Kdy že jste říkala, že to bylo?

6.4 žádáme o potvrzení informace

6.4.1	řekl/a jsi/jste <i>slovo</i> ?	Řekl jste „200“ Kč?
	říkal/a jsi/jste <i>slovo</i> ?	

6.5 ověřujeme správné pochopení informace

6.5.1	chceš/chcete snad říct, že...?	Chceš snad říct, že tam nikdo nebyl?
-------	--------------------------------	--------------------------------------

6.6 ptáme se na význam slova

6.6.1	co znamená <i>slovo</i> ?	Co znamená tohle <i>slovo</i> ? Co znamená <i>slovo</i> „tchán“?
6.6.2	co to znamená <i>slovo</i> ?	Co to znamená „tchán“?

6.6.3	co to je?	Co to je „přeháňka“?
6.6.4	jaký význam má slovo...?	Jaký význam má slovo přeháňka?
6.6.5	(ne)mohl/a bys/te mi vysvětlit význam slova...?	Nemohl bys mi vysvětlit význam slova přeháňka?
6.6.6	(ne)mohl/a bys/te mi vysvětlit, co znamená tohle slovo?	
6.7 ptáme se na smysl formulace¹⁰		
6.8 ptáme se na způsob psaní určitého slova		
6.9 žádáme o hláskování slova		
6.10 odpověď na žádost o hláskování nebo způsob psaní		
6.11 žádáme někoho, aby nám napsal určité slovo		
6.12 ptáme se na výslovnost určitého slova		
6.13 sdělujeme, že určité slovo v češtině neznáme		
6.14 žádáme o pomoc při hledání vhodného slova		
6.15 snažíme si vzpomenout na chybějící výraz		
6.16 opisujeme neznámý výraz		
6.17 ověřujeme si, zda jsme výraz správně pochopili		
6.18 žádáme někoho, aby mluvil pomaleji		
6.19 opakujeme to, co jsme řekli, protože partner nerozumí		
6.20 opravujeme to, co jsme řekli		
6.21 ptáme se, zda nám bylo rozuměno		

TABULKA 2: Jazykové funkce pro B2 a doporučené exponenty s příklady: 6 KOREKCE PŘI KOMUNIKACI (Holub et al., 2005, s. 66–69; graficky a interpunkčně upravily AH a RN).

2. Jak bylo uvedeno výše, výsledky dosavadního lingvistického studia českého znakového jazyka nejsou pro vytvoření popisu referenčních úrovní dostačující.¹¹ O některých jevech nevíme vůbec nic, o některých jevech můžeme informace čerpat pouze ze zahraniční literatury a pak je příp. komparovat se situací v českém znakovém jazyce, u některých jevů víme, že jsou v českém znakovém jazyce přítomny, ale různými uživateli jsou realizovány velmi rozličně, a nám chybějí výzkumná data, která by nám pomohla v orientaci v této nepřehledné situaci. Jevů popsanych v naší odborné literatuře tak, že z nich lze s jistotou vycházet při tvorbě popisu referenčních úrovní pro

¹⁰ Dále už v tomto článku nejsou z důvodu úspory místa uváděny doporučené exponenty a příklady.

¹¹ Studovat a popisovat český znakový jazyk je z mnoha důvodů značně složité. Situaci nekomplikuje pouze to, že lingvisticky ukotvený výzkum u nás započal teprve v 90. letech minulého století, ale také mnoho dalších faktorů: např. téměř stoletá absence používání českého znakového jazyka ve vzdělávání neslyšících dětí (srov. Hudáková, 2009) a ve veřejném životě (v televizi, v oficiálních projevech atp.) měly za následek „undergroundizaci“ českého znakového jazyka, jejímiž důsledky jsou jednak velká „rozrůzněnost českého znakového jazyka“ (s trochou nadsázky lze říci, že co uživatel, to „jiný český znakový jazyk“), jednak to, že mezi mnoha uživateli má český znakový jazyk velmi nízký status, používají ho výlučně v neoficiálních situacích, a proto je pro výzkumníky velice obtížné ho zachytit.

český znakový jazyk, je bohužel málo. Nasnadě je tedy otázka, jak rozsáhlý a jak zaměřený výzkum českého znakového jazyka je potřebné k vypracování popisu referenčních úrovní ještě provést?

3. Jak budou výstupy dále využitelné pro tvorbu kurikulů, učebnic, učebních materiálů a metodik pro výuku českého znakového jazyka jako L2? Kromě interních materiálů (velice rozkolísané úrovně) organizací a institucí, které se zaměřují na výuku českého znakového jazyka, v tuto chvíli nejsou v České republice k dispozici žádné z těchto dokumentů.

4. Budou výstupy nějak sekundárně využitelné i pro výuku neslyšících dětí — uživatelů českého znakového jazyka jako jazyka prvního (L1)? V tuto chvíli u nás v této oblasti — vedle interních materiálů několika škol pro sluchově postižené — neexistují žádné kurikulární, metodické/didaktické ani učební materiály. A to i přes to, že naplnit dikci aktuálně platného školského zákona (zákon č. 561/2004 Sb.; viz též vyhláška č. 27/2016 Sb.) je bez nich prakticky nemožné.

5. Budou výstupy dále využitelné pro hodnocení a testování jazykových kompetencí v českém znakovém jazyce jako L2 (a popř. jako L1)? Hodnocení jazykových kompetencí žáků a studentů českého znakového jazyka (jako L2) u nás v tuto chvíli probíhá pouze v kurzech českého znakového jazyka a vždy se jedná o intuitivní posouzení hodnotiteli, v některých případech podepřené interní metodikou. Testování jazykových kompetencí uživatelů českého znakového jazyka (jako L1) u nás není realizováno vůbec.

Jak bylo řečeno výše, SERR pro český znakový jazyk v dohledné době téměř jistě vznikne. Avšak charakter této aktivity v kombinaci s našimi aktuálními podmínkami jsou příčinou toho, že v tuto chvíli neumíme dostatečně fundovaně predikovat optimální podobu výstupů, a jasné není ani to, jak (jakými postupy, kým, kde, jak dlouho atp.) bude kvalita výstupů ověřována. Proto je nutno k tomuto úkolu přistupovat maximálně zodpovědně a s pokorou.

LITERATURA A ZDROJE:

BSL QED [online] (© 2016). Cit. 7. 8. 2016.

Dostupné z WWW: <www.bslqed.com>.

ČADSKÁ, Milada — BIDLAS, Vladimír — CONFORTIOVÁ, Helena — TURZÍKOVÁ, Milada (2005): *Čeština jako cizí jazyk — Úroveň A2* [online]. Praha: MŠMT — Univerzita Karlova v Praze. Cit. 7. 8. 2016. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/referencni-urovne-pro-cestinu-jako-cizi-jazyk>>.

Deaf Port: Europass: *Deaf Port: Europass Jazykový pas pro neslyšící a osoby se sluchovým postižením* [online]. Cit. 7. 8. 2016. Dostupné z WWW: <<http://www.deafport.eu/up/Deaf%20Port%20Europass%20LP%20Final/Deaf%20>

[Port%20Europass%20LP%20Czech/1.%20Europass_Language_Passport_CZ.pdf](http://www.deafport.eu/Port%20Europass%20LP%20Czech/1.%20Europass_Language_Passport_CZ.pdf)>.

Deaf Port: originál: *Deaf Port: European Language Portfolio for Deaf and Hard of Hearing People* [online] (© 2008–2010). Cit. 7. 8. 2016. Dostupné z WWW: <<http://www.deafport.eu/EN/>>.

Deaf Port: Partneři: *Deaf Port: Evropské Jazykové portfolio pro neslyšící a pro osoby se sluchovým postižením: Partneři* [online] (© 2008–2010). Cit. 7. 8. 2016. Dostupné z WWW: <<http://www.deafport.eu/CZ/partners.html>>.

Deaf Port: překlad: *Deaf Port: Evropské Jazykové portfolio pro neslyšící a pro osoby se sluchovým postižením* [online] (© 2008–2010).

- Cit. 7. 8. 2016. Dostupné z WWW: <<http://www.deafport.eu/CZ/index.html>>.
- Deaf Port: Příručka: *Deaf Port: Evropské Jazykové portfolio pro neslyšící a pro osoby se sluchovým postižením: Příručka pro uživatele* [online] (© 2008–2010). Cit. 7. 8. 2016. Dostupné z WWW: <<http://www.deafport.eu/CZ/freedl.html>>.
- DOTSL: *Distance Online Training in Sign Language* [online]. Cit. 7. 8. 2016. Dostupné z WWW: <http://www.adam-europe.eu/prj/4601/project_4601_en.pdf>.
- EJP: *Evropské jazykové portfolio* [online]. Praha: MŠMT ČR. Cit. 7. 8. 2016. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/evropske-jazykove-portfolio>>.
- ELLP: *Education and Languages, Language Policy: Reference Level Descriptions (RLD) for National and Regional Languages* [online] (2011). Strasbourg: Rada Evropy. Cit. 7. 8. 2016. Dostupné z WWW: <http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/DNR_EN.asp#P66_9447>.
- HÁDKOVÁ, Marie — LÍNEK, Josef — VLASÁKOVÁ, Kateřina (2005): *Čeština jako cizí jazyk: Úroveň A1: Podle „Společného evropského referenčního rámce pro jazyky: Jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme“* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Cit. 7. 8. 2016. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/referencni-urovne-pro-cestinu-jako-cizi-jazyk>>.
- HOLUB, Jan et al. (2005): *Čeština jako cizí jazyk: Úroveň B2: Podle „Společného evropského referenčního rámce pro jazyky: Jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme“* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Cit. 7. 8. 2016. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/referencni-urovne-pro-cestinu-jako-cizi-jazyk>>.
- HUDÁKOVÁ, Andrea (2009): *Čeština ve vzdělávání dětí s vadou sluchu* [nepublikovaná disertační práce]. Praha: FF UK v Praze.
- LANE, Harlan (2013): *Pod maskou benevolence: Zneschopňování neslyšící komunity*. Praha: Karolinum.
- LEESON, Lorraine — VAN DEN BOGAERDE, Beppie — RATHMANN, Christian — HAUG, Tobias (2016a): *Sign Languages and the Common European Framework of Reference for Languages: Common Reference Level Descriptors* [online]. Graz: Council of Europe, European Centre for Modern Languages of the Council of Europe. Cit. 7. 8. 2016. Dostupné z WWW: <<http://www.ecml.at/Portals/1/mtp4/pro-sign/documents/Common-Reference-Level-Descriptors-EN.pdf>>.
- LEESON, Lorraine — VAN DEN BOGAERDE, Beppie — RATHMANN, Christian — HAUG, Tobias (2016b): *Znakové jazyky a Společný evropský referenční rámec pro jazyky: Deskriptory pro společné referenční úrovně* [online]. Cit. 26. 8. 2016. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/znakove-jazyky-a-spolecny-evropsky-referencni-ramec-pro>>.
- MACUROVÁ, Alena (2001): *Jazyk a hluchota. Slovo a slovesnost*, 62(2), s. 92–104.
- MACUROVÁ, Alena (2002): *Jazyk znakový*. In: Petr Karlík — Marek Nekula — Jana Pleskalová (eds.), *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 194–195.
- OpenSign: *SignLEF* [online]. Cit. 7. 8. 2016. Dostupné z WWW: <<http://www.pragma-projects.com/opensign/index.php/categories/item/sign-language-european-frame-3>>.
- Projekty 2009: *Projekty řešené na UK FF v roce 2009* [online] (2009). Praha: FF UK v Praze. Cit. 7. 8. 2016. Dostupné z WWW: <www.ff.cuni.cz/demo/FF-1510-version1-granty2009.xls>.
- Projekty 2010: *Projekty řešené na UK FF v roce 2010* [online] (2010). Praha: FF UK. Cit. 7. 8. 2016. Dostupné z WWW: <www.ff.cuni.cz/FF-1510-version1-granty2010.xls>.
- Referenční úrovně pro češtinu jako cizí jazyk* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Cit. 7. 8. 2016. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/referencni-urovne-pro-cestinu-jako-cizi-jazyk>>.
- RLD: *Reference Level Descriptions for National and Regional Languages (RLD): Guide for the*

- Production of RLD: Version 2* [online] (2005). Strasbourg: Rada Evropy. Cit. 7. 8. 2016. Dostupné z WWW: <http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/DNR_Guide_EN.pdf>.
- Rochester Institute of Technology: *Welcome to the SLPI:ASL Website* [online]. Cit. 7. 8. 2016. Dostupné z WWW: <www.rit.edu/ntid/slpi>.
- SERR: *Společný evropský referenční rámec pro jazyky: Jak se učíme jazykům, jak je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme* [online] (2002). Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. Cit. 7. 8. 2016. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/spolecny-evropsky-referencni-ramec-pro-jazyky>>.
- Sign Languages: *Sign Languages and the Common European Framework of Reference for Languages: Descriptors and Approaches to Assessment* [online] (© 1994–2016). Graz: Council of Europe, European Centre for Modern Languages of the Council of Europe. Cit. 7. 8. 2016. Dostupné z WWW: <<http://www.ecml.at/ECML-Programme/Programme2012-2015/ProSign/tabid/1752/Default.aspx>>.
- ŠABATOVÁ, Anna (2015): *Zpráva o šetření ve věci překážek znesnadňujících žákům se sluchovým postižením přístup ke vzdělávání a jeho poskytování* [online]. Cit. 7. 8. 2016. Dostupné z WWW: <<http://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/3366>>.
- Visuel: *Langue des signes française* [online] (© 2010–2014). Cit. 7. 8. 2016. Dostupné z WWW: <www.visuel-lsf.org>.
- Vyhláška ze dne 21. ledna 2016 č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných [online]. Cit. 7. 8. 2016. Dostupné z WWW: <<https://www.sbirka.cz/POSL4TYD/NOVE/16-027.htm>>.
- WASLI: *World Association of Sign Language Interpreters: International Sign Definition* [online] (© 2016). Cit. 26. 8. 2016. Dostupné z WWW: <<http://wasli.org/international-sign-definition>>.
- Zákon ze dne 24. září 2004 č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), v platném znění [online]. Cit. 7. 8. 2016. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/dokumenty/konsolidovany-text-skolskeho-zakona>>.

Andrea Hudáková | Ústav jazyků a komunikace neslyšících FF UK
<andrea.hudakova@ff.cuni.cz>

Radka Nováková | Ústav jazyků a komunikace neslyšících FF UK
<radka.novakova@ff.cuni.cz>